

СОЦІАЛЬНО-ДУХОВНІ ОРІЄНТИРИ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ЧЕРЕЗ ПАРАДИГМИ БІЛЬШОВИЦЬКОГО АТЕЇСТИЧНОГО ВЧЕННЯ ТА ПОЛІТИКИ (20-30-і рр. ХХ ст.)

В статті розглядаються зміни, які відбувалися в соціально-духовному, суспільно-політичному житті українського суспільства в 20 -30-і рр. ХХ ст. Буремні революційні роки та ствердження нової влади, нової ідеології не давали шансу вижити православній Церкві.

***Ключові слова:** православна Церква, радянська влада, віруючі, соціалістичне будівництво, дехристиянізація, дегуманізація, суспільство.*

Актуальність проблеми. Духовні та соціальні орієнтири в суспільстві є важливою складовою політики будь-якої держави. Соціальний вектор державної політики багато в чому визначає майбутнє нації, її існування, розвиток, стабільність. Втрата соціально-духовних орієнтирів, відсутність духовного та морального наставника з високими етичними, віковими цінностями згубно діє на всі верстви населення, особливо на молодь. В такому випадку ми маємо наслідком в суспільстві неповагу до батьків, небажання опікуватися престарілими, зрадництво, підступність. Так втрачається зв'язок поколінь, необхідний для передачі знань, вмінь, задля виживання. Страждає ціла екосистема Природи і людини, яка є вінцем творіння. Звідси проблеми - духовні, моральні, екологічні, внутрішньополітичні і загальнодержавні(бо не людина є пріоритетом, не держава для людини, а так як завжди - людина маленький гвинтик державної системи). Православна Церква може допомогти державі відродити духовні цінності, заклавши підґрунтя доброти та людяності, держава кінець кінцем повинна поставити на перше місце людину, її духовне і моральне начало.

Аналіз останніх досліджень. Серед спеціальних досліджень слід виділити праці стосовно вивчення державної політики щодо церкви. Це, зокрема, фундаментальні дослідження О. Ігнатуші [1] та В. Пащенко [2], дисертація В. Силантьєва [3], у яких на основі значного фактологічного матеріалу розглянуто ці взаємовідносини.

У 1995 – 1996 рр. дослідниця Є. Слободянюк обґрунтувала «хвилеподібну» тактику ставлення держави до Церкви в цілому і до духовенства зокрема, протягом 20-х – 30-х рр.: від прямих утисків до прихованої, відверто нерепресивної, і навпаки[4, 5]. Проблемі взаємовідносин держави та православної Церкви присвячені роботи дослідників В.Ченцова[6], В. Нікольського[7], у яких досліджено раніше втрачені матеріали каральних органів, які розкривають характер політичних репресій проти духовенства. Вчені-дослідники А. Киридон[8], О. Галамай [9], В. Єленський [10], в своїх дослідженнях доводять, що владою для зречення священнослужителів використовувалися насамперед не репресивні, а економічні методи.

Дослідниця Т. Бобко в дисертації «Православне духовенство в суспільному житті України в 20 – 30-х рр. ХХ ст.» проаналізувала зміни в матеріальному стані священнослужителів та розкрила правовий статус і місце духовенства в суспільно-політичному процесі, його культурницьку місію в умовах більшовицької

модернізації суспільства. «Віками сформована модель відносин церкви та держави з домінуючою ідеєю підпорядкування церкви світській владі зумовила позицію духовенства щодо більшовицької влади. Необхідність визнання духовенством будь-якої влади та розуміння існуючої загрози фізичного знищення сприяло проголошенню духовенством прийняття радянської влади. Безумовно, гоніння на церкву не могли не викликати невдоволення антицерковною політикою» [11].

Значним є доробок щодо вивчення державно-церковних відносин у Донецькому регіоні таких науковців, як О. Форостюк [12], А. Фесенко [13], С. Підченко [14].

Мета даної статті: проаналізувати на фактичному матеріалі зміни в повсякденному та релігійному житті українського суспільства, які відбувалися в результаті ствердження нової більшовицької влади, особливо в тій частині, що стосується наступу більшовицької держави на Церкву, і як наслідок дехристиянізація та дегуманізація українського суспільства.

Виклад основного матеріалу. Після встановлення радянської влади для Церкви та віруючих настали екстремальні умови життя. У перші місяці новий режим обрушився гоніннями на духовенство та відверто дискримінував віруючих. Таке становище зумовило певне зниження релігійності у значної частини інтелігенції, міського пролетаріату та люмпенізованих селян, що призвело в подальші десятиріччя до негативних наслідків, насамперед, моральних та етичних. Так, наприклад, згідно з декретом РНК РСФРР від 23 січня 1918 р. «Про відокремлення церкви від держави і школи від церкви» шлюб став добровільною справою людей, а метричні функції та реєстрацію громадянських актів було передано у відання загсів [15, 195]. У такий спосіб церква усувалася від регламентації поведінки людей у шлюбі, реєстрації народжених, померлих. Натомість традиційним в українському суспільстві статевим стосункам, які регулювала православна церква, більшовики протиставили нову мораль, що допускала спільне позашлюбне життя [16, 348]. Сім'я в царській Росії являла собою фундамент суспільства й православна Церква ревно оберігала морально-етичні норми поведінки в ній у дусі християнських цінностей. За більшовиками максимально спрощеним став і процес розлучення, який, за свідченнями священника Української автокефальної православної церкви (УАПЦ) Д. Галевича, компетентні органи проводили без будь-якого слідства та дізнання за мізерні кошти [17, 39]. Подібні кроки властей створювали ситуацію, коли цілком законно можна було б змінювати партнерів у статевих стосунках. Подібне становище катастрофічно позначилося на традиційності суспільного буття, перш за все сільського, а враховуючи те, що більшість населення України становили саме сільські мешканці, то, безперечно, такі нововведення руйнували національні традиції й впливали на загальний моральний стан нації.

Дехристиянізація суспільства дуже швидко призвела до його дегуманізації та спричинила встановлення кривавого сталінського режиму, жертвами якого стали мільйони радянських людей. Але, не дивлячись на те, що частина народу була захоплена комуністичною пропагандою, в іншій частині суспільства в роки Громадянської війни й у подальші десятиліття відбувався релігійний підйом, який охопив і значну частину інтелігенції, навіть ту, яка втратила віру в передреволюційні роки. Страшні події, що відбувалися в країні, владу в якій

захопили атеїсти, спонукали багатьох радикально переглянути власний світогляд і повернутися до віри батьків. Так, у відповідь на арешти і розстріли священнослужителів і ревних вірян у міських і сільських храмах з 1918 р., а особливо на початку 20-х рр. ХХ ст., часто здійснювалися нічні молебні, і православні люди не розходилися з храмів до світанку, сповідалися і причащалися, були готові будь-якої хвилини прийняти смерть за Христа. Це свідчило про високу релігійність та значний вплив Церкви в повсякденному житті українського населення.

Цікавими можуть бути статистичні дані, які свідчать про стан релігійності населення. У виданнях радянських часів відсутні статистичні дані, за якими можна було б проаналізувати динаміку зростання або зниження рівня релігійності населення початку 1920-х рр., оскільки збір кількісних показників про віруючих влада почала з 1924-1925 рр. На думку сучасного дослідника Ю. Зуєва, на початку 1920-х рр. частка віруючих була близько 90 % [18, 188]. За даними Дніпропетровського архіву в доповіді Катеринославського ДПУ зазначалося, що «...авторитет духовенства та церкви серед населення ще дуже великий, тим більше, що у зв'язку з голодом 1921 року релігійність та марновірства почали збільшуватися ...» [19, арк. 98].

На початковому етапі влада була неспроможна кардинально змінити релігійну свідомість навіть серед своїх послідовників. Так, серед сільських комуністів віруючих була досить значна частина. Вони відвідували церковні служби, тримали вдома ікони, брали участь у парафіяльних святах, а інколи були й серед організаторів. Намагаючись відсторонити комуністів від «згубного» впливу церкви, 9 серпня 1921 р. пленум ЦК РКП(б) в резолюції вимагав від них припинити зв'язок із церквою під загрозою виключення з партії [20, 100]. Протягом березня-листопада 1921 р. «за виконання релігійних обрядів» було виключено 37 комуністів Миколаївської губернії, що становить 3,4 % від загальної кількості їх у губернії [21]. Подібні факти спостерігалися й у інших губерніях України.

Враховуючи те, що більша частина червоноармійців була вихідцями з села, то можна передбачити їхню високу традиційну релігійність. Так, Політичне Управління Червоної армії у 1924 р. виявило прояви релігійних настроїв у червоноармійців, особливо молоді, які носили натільні хрестики, відвідували церкви та виконували релігійні обряди. Зазначалося, що дехто з представників командного складу хоч і приховували свою релігійність, але «носили ще в душі традиційні погляди щодо церкви та релігії» [22, 188].

З середини 20-х рр. ХХ ст. спостерігалось подальше зростання релігійності населення. За повідомленнями державних та партійних органів, що зберігаються в центральних архівах, посилювалися релігійний рух та відвідування церков, особливо у святкові дні. Пояснювали радянські органи це тим, що «значно зменшився наш тиск, зникла боязнь, особливо на селі, бути зарахованим до стану противників радянської влади, бути позбавленим виборчих прав за участь у церковних справах» [23, арк. 45]. Проте, однією з головних причин посилення релігійної активності, особливо селян, на нашу думку, була посуха, неврожаї і страх людей перед можливим голодом, тому люди шукали поради в Бога й у молитві.

Зауважимо, що дії влади на ниві безкомпромісної боротьби з церквою все ж

мали певні результати: у 20-х рр. ХХ ст. за повідомленням Катеринославського ДПУ помічається деяке падіння релігійності, не в запереченні самої віри в Бога, а в ставленні до духовенства та Церкви як організації: «авторитет духовенства на селі усе ще досить великий, але разом з тим необхідно виділити один надзвичайно важливий момент. Це те, що авторитет священика, як керівника вірян, як особи, до якого звертаються за вирішенням питань у важку хвилину життя, остаточно підірваний. Серед сільського населення мають авторитет окремі церковники, так чи інакше імпонуючі їм, але на духовенство в цілому дивляться як на звичайних професіоналів, що працюють з чисто матеріальних міркувань, але аж ніяк не як на дійсних духовних керівників. Це добре підкреслюється хоча б тим фактом, що вигнання самим ганебним чином священика із церкви зробилося самим звичайним явищем, що в цей час образити і навіть побити священика незважаючи на те, що він може бути у своєму богослужбовому одязі й при виконанні служби, вважається предметом доволі допущеним» [24, арк. 131]

Зменшення кількості віруючих у деяких парафіях було пов'язане зі штучним розколом, що відзначали і священики. На одному з окружних з'їздів обновленського духовенства, сільські пастирі зазначали, що «останнім часом на селі живеться вельми туго – «народ став не той...», почав відходити від релігії, не відвідує церков, ... надає перевагу світським зібранням» [25].

Проте архівні справи свідчать, що у 20-ті рр. ХХ ст. релігійність в Україні була ще досить високою. За нашими підрахунками, проведеними на основі центральних та обласних державних архівів, середній показник наявності віруючих становив 65-73 % населення. Цей показник має відмінності щодо територіального простору. Зокрема, як зазначають дослідники [26] та свідчать власні підрахунки автора, у Харківському окрузі (без Харкова) вірян було 85,2 %, у Херсонському – 60,8 %, у Білоцерківському (без окружного центру) – 52,1 %, у Артемівському (без міст) – 38,1 % [27, арк. 45]. До міських релігійних громад входило від 14 % до 22 % дорослого населення.

З усіх верств населення під вплив церкви найменше підпадали робітники, що пов'язане з надмірною увагою більшовиків до цього класу та з небезпекою для них втратити роботу, а з нею й можливість прогодувати родину. На Артемівщині лише 5,6 % робітників відвідувало храми. Так, наприклад, у Донецькому басейні станом на 1927 р. мешкало два мільйони осіб і налічувалося 465 тис. членів православних громад різних орієнтацій, що становить 23,2 % всіх жителів Донецького басейну [28, арк.9; 29, 31]. Ці дані, на наш погляд, були б значно вищими, якщо б до уваги бралось лише доросле населення. Необхідно враховувати й те, що до списків громад через побоювання можливих негативних наслідків заносилися далеко не всі віруючі, зокрема молодь, робітники, держслужбовці, навіть партійні функціонери. Проте, від робітничого класу не варто було чекати захисту ні релігійно-церковного життя, ні віруючих, ні церкви як соціального інституту. Особливо це стосується періоду 30-х рр., пов'язаного зі швидкими темпами урбанізації та індустріалізації. Робітничий клас, як опора комуністичної партії, усе ж виступав носієм відповідної більшовицької ідеології.

Інша ситуація спостерігалася в селянському середовищі. Враховуючи глибоку релігійність сільського населення, більшовики вимушені були надавати селянам можливість частково задовольняти релігійні потреби. Радянська держава

Випуск 35

хотіла бачити в православній Церкві не цілісну інституцію, а тільки окремі громади, які б конфліктували між собою. Політика в галузі державно-церковних відносин була спрямована на розкол та знищення канонічного керівництва усіх його напрямків і досягла певних результатів, але остаточно відвернути від Хрестової віри прихожан, посіяти в них ворожнечу, ненависть до релігії владі не вдалося. Церковний розкол, цілком ініційований владою, поглиблювався переходом віруючих від однієї течії до іншої, але цей процес не знизив глибинну релігійність українського населення. Так, наприклад, чисельність та вплив православних церковно-релігійних течій у різних регіонах УСРР протягом 20-х – 30х рр. ХХ ст. були неоднаковими, проте в цілому вони охоплювали значні прошарки міського, а особливо сільського населення. На підставі опублікованих і архівних джерел можна констатувати, що найбільшим вплив у середині 20-х рр. ХХ ст. мала патріарша («тихоновська») Церква, на другому місці – Синодальна («обновленська»), на третьому – УАПЦ, на четвертому – Соборно-Єпископська церква (356 громад), на п'ятому – Діяльно-Хрестова церква, до якої в 1925 р. належала 51 громада і яка у 1927 р. повернулася до складу УАПЦ (таблиця 2.1) [30, 32].

Таблиця 2.1

**Статистичні відомості про кількість громад
православних конфесій в УСРР за 1924 – 1925 рр. [17, арк. 63]**

	РПЦ «обновленці»	РПЦ «тихоновці»	УАПЦ
на 1 вересня 1924 р.	1256	5241	896
на 1 липня 1925 р.	1868	6231	966

Влада штучно загострювала суперечності між церковно-релігійними течіями, навмисно розпалювала між ними ворожнечу й ненависть, застосовувала при цьому провокації, погрози, арешти і навіть фізичне знищення представників. Більшовики послабили позиції й обмежили вплив усіх церковно-релігійних течій, частково підірвали їх авторитет в очах громадськості. На початку 30-х рр. церковні течії, які були позбавлені можливості в повній мірі здійснювати релігійні обряди, розколоті, гнані органами радянської влади, знов опинилися в складі РПЦ. Проте, не дивлячись на проведену цілеспрямовану антицерковну кампанію, більшовикам не вдалося у 20-ті рр. ХХ ст. досягти своєї мети – ліквідувати православну Церкву, їм вдалося лише частково підпорядкувати її державі.

30 червня 1928 р. ЦК КП(б)У констатував, що наряду з процесом відходу від релігії значної частини трудящих, неабиякою залишається активність релігійних громад та їхнього керівництва, яке, «спираючись на куркульські верстви села й на непманські та міщанські елементи міста, поширює свій вплив на більш широкі селянські маси, а в місті перекидає його й на частину робітництва, у першу чергу на нові його кадри. Зокрема, останнім часом помічається збільшення релігійного впливу на молодь» [33, 194]. Викликає сумнів і твердження радянських аналітиків щодо соціального складу та вікових категорій релігійних громад. Архівні дані свідчать, що основними відвідувачами Церкви були в містах робітники, а в селах незаможники та середняки.

Посилення релігійного наступу в другій половині 20-х рр. ХХ ст. пояснювалося не тільки зміцненням економічного становища дрібної буржуазії в період непу, а також надзвичайним зниженням уваги партії, комсомолу, профспілок і державного апарату до боротьби з релігією. У зв'язку з цим ЦК закликав вести широку антирелігійну пропаганду, викриваючи «політику релігійних організацій, її класову суть та їх роль гальма в соціалістичному будівництві» [34, 131-134].

Роки примусової колективізації й масового розкуркулення ввійшли в історію як часи «великого перелому», а за словами А. Солженіцина, перелому хребта народу [35, 187].

І наче б то у відповідь на посилення наступу держави на Церкву, на священнослужителів традиційно віруючим і православним у 30-ті рр. ХХ ст. залишилося село. Більшість селян, народжених після революції, переважно чоловіки, втратили живий зв'язок із Церквою, але й у їхніх оселях заради віруючих матерів і дружин зберігалися ікони, вони пам'ятали свята і хрестили дітей.

У місті ситуація була дещо іншою. Особливо глибоко «розцерковленою» виявилася нова радянська інтелігенція, а також частина робітників, особливо молодого віку. Проте більшість робітниць зберегли віру. Були й такі, що навіть пройшовши комсомол, знайшли в собі мужність і розум в умовах аморальності й жорстокості повернутися до віри батьків. Складно визначити кількість свідомо віруючих, але принаймні половина радянських громадян у післявоєнні роки зберігала певною мірою релігійність, більшість з них належала Російській Православній Церкві. З тих, що народилися в православних сім'ях до 1930 р., хрещено було практично всіх. У 30-х рр. ХХ ст., особливо в другій половині, коли більшість храмів було закрито, багато дітей були нехрещеними.

Таким чином, найтрагічнішим наслідком більшовицьких соціальних експериментів того часу було викорінення духовної основи народу – православ'я, яке ґрунтувалося на християнській етиці та моралі, людинолюбстві та працьовитості. Масштаби гонінь на православну Церкву в 30-ті рр. ХХ ст. дорівнюють лише кривавим післяреволюційним подіям, а за масштабом далеко перевищили їх. Агітаційно-пропагандистська кампанія, переслідування, арешти та репресії проти духовенства і віруючих уповільнили релігійне, духовне життя в країні. Наслідки означених процесів пожинаємо дотепер – у відсутності доброти до ближнього, людяності, гуманізму, у відсутності поваги до батьків та навпаки.

Перспективи подальших досліджень: дана тема заслуговує на самостійне вивчення, бо розглянутий період є складним, трагічним в історії і має наслідком викорінення духовних основ буття українського народу. Тема потребує ретельного дослідження та переосмислення задля відродження духовності української нації з урахуванням сучасних реалій.

Література

1. Ігнатуша О.М. Інституційний розкол православної церкви в Україні: генеза і характер (XIX – 30 рр. ХХ ст.) [Текст] / О.М.Ігнатуша. – Запоріжжя: Поліграф, 2004. – 439 с.
2. Пашенко В. Свобода совісті в Україні: Міфи і факти 1920–1930-х років [Текст] / В. Пашенко. – К., 1994. – 249 с.

- 3.Силантьєв В.І. Влада і православна церква в Україні (1917–1930 рр.) [Текст] : дис... доктора. іст. наук: 07.00.01 / Василь Іванович Силантьєв // Харьковський національний ун-т ім. В.Н.Каразіна. – Харків, 2005. – 461 с.
- 4.Слободянюк Є. Православ'я на Україні в 20-х - першій половині 30-х років[Текст] / Є.Слободянюк. – К., 1996. - 340 с.
- 5.Слободянюк Є. Православ'я на Україні: друга половина 30-х років[Текст] / Є.Слободянюк. – К., 1998. - 308 с.
- 6.Ченцов В.В. Політичні репресії в Радянській Україні в 20-ті роки [Текст] / В.В.Ченцов. – Тернопіль, 2000. – 482 с.
- 7.Нікольський В.М. Репресивна діяльність органів державної безпеки СРСР в Україні (кінець 1920-х – 1950-ті рр.) [Текст] / В.М.Нікольський. – Донецьк, 2003. – 624 с.
- 8.Киридон А.М. Час випробування: держава, церква, суспільство в радянській Україні 1917-1930-х років [Текст]/ А.М.Киридон. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2005. – 384 с.
- 9.Галамай Е.Н. Особенности советской модернизации религиозной жизни на Подолье в 20-е гг. XX ст. [Текст]: дис... канд. ист. наук: 07.00.01 /Елена Николаевна Галамай // Национальный пед. ун-т. им. М.П.Драгоманова. – К., 2006. – 234 с.
10. Єленський В.С. Державно-церковні взаємини на Україні (1917-1990) [Текст] / В.С.Єленський. – К.: Знання, 1991. – 91 с.
11. Бобко Т.Г. Православне духовенство в суспільному житті України 20–30 рр. XX ст. [Текст]: дис... канд. іст. наук : 07.00.01 / Тетяна Григорівна Бобко. – Запоріжжя, 2005. – 167 с.
12. Форостюк О.Д. Правове регулювання державно-церковних відносин на Донбасі у 1917–1941 роках [Текст]/ О.Д. Форостюк. – Луганськ: РВВ ЛІВС, 2000. – 180 с.
13. Фесенко А.Н. Православная церковь в политике советской власти 20-х лет XX ст.: на материалах Донетчины [Текст]: дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Андрей Николаевич Фесенко // Харьковський національний ун-т ім. В.Н.Каразіна. - Х., 2007. – С. 124.
14. Підченко С.А. Місце російської православної церкви в культурному та економічному житті Донбасу у 20-ті рр. XX ст. [Текст]: дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Світлана Анатоліївна Підченко // Східноукраїнський Національний ун-т ім. В.Даля. – Луганськ, 2009. – 252 с.
15. Про релігію і атеїстичне виховання [Текст]: зб. док. і матер. /[упоряд. Б.О. Ломовик, Р.С. Приходько]. – К., 1979.
16. Бойко О.Д. Молодь Наддніпрянської України в умовах державно-церковного протистояння 1920–1930-х рр. [Текст] / О.Д. Бойко // Наддніпрянська Україна: історичні процеси, події, постаті. Збірник наукових праць. – Дніпропетровськ: Вид. ДНУ. – 2008. -Вип.6. – С.348.
17. Галевич Д. Незаарештовані листи. Листи священника з України до Німеччини 1922–1938 рр. [Текст]: / Д. Галевич. – В. д. «Козаки», 2001. – 128 с.
18. Зуев Ю.П. Динамика религиозности в России в XX веке и ее социологическое изучение [Текст] / Ю.П. Зуев // Гараджа В.И. Социология религии. – М., 1995. – С. 188.
19. Державний архів Дніпропетровської області (далі – ДАДпО). – Ф. П –1. – Оп. 1. – Спр. 1602. – Арк. 98.
20. Силантьєв В.И. Большевики и Православная церковь на Украине в 20-е годы [Текст] // В.И. Силантьєв. – Харьков: ХГПУ, 1998. – 232 с.
21. Тригуб О.П. Релігійність населення Півдня України за часів НЕПу (1921-1929 рр.): православний аспект / Тригуб О.П. // Наукові праці. Науково-методичний журнал. Історія. Видання ЧДУ імені Петра Могили. - Том № 48. Режим доступу: <http://bibl.kma.mk.ua/index.php?m=10&s=1&t=48#>.
22. Зуев Ю.П. Динамика религиозности в России в XX веке и ее социологическое изучение / Ю.П. Зуев // Социология религии. Гараджа В.И. – М., 1995. – С. 188.
23. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі - ЦДАГО України). – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 2118. – Арк. 145.
24. ДАДпО. – Ф. П-1. – Оп. 1. – Спр. 1602. – Арк. 131.
25. Окружной съезд обновленческого духовенства // Красный Николаев. – 1924. – 28 августа (№ 1090). – С. 3; ДАМО. – Ф. Р –161. – Оп. 1. – Спр. 937. – Арк. 36; Тригуб О.П. Релігійність населення Півдня України за часів НЕПу (1921-1929 рр.): православний аспект / О.П. Тригуб //

Наукові праці. Науково-методичний журнал. Історія. Видання ЧДУ імені Петра Могили. – Том № 48. Режим доступу: <http://bibl.kma.mk.ua/index.php?m=10&s=1&t=48>.

26. Форостюк О.Д. Правове регулювання державно-церковних відносин у радянській Україні в 1917–1941 роках (на матеріалі Донецького регіону) [Текст]: дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Олег Дмитрович Форостюк. – Луганськ, 2001.- С 100. Цыпин В. История Русской православной церкви: учебное пособие для православных духовных семинарий [Текст]/ Цыпин В. – М.: Хроника, 1994.; Силантьев В.И. Большевики и православная церковь на Украине в 20-е гг. [Текст]/ В.И. Силантьев. – Харьков: ХГПУ, 1998. – 232 с.

27.Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України - Ф.5.) – Оп. 2. Спр. 199. Арк. 45

28. ЦДАГО України. - Ф. 1. Оп. 20. Спр. 1064. Арк. 9.

29. Бублик О.І. Релігійна традиційність у повсякденному житті українських селян у контексті взаємовідносин держави і церкви (20-ті – 30-ті рр. ХХ ст.) [Текст]/ О.І. Бублик // Історія української науки на межі тисячоліть. Вип. 41. – К., 2009. – С. 19.

30. Силантьев В.І. Влада і православна церква в Україні (1917-1930 рр.) [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України» / В.І. Силантьев. – Харків, 2005. – 47с.

31. Державний архів Чернігівської області (далі – ДАЧО). - ф. Р-17, оп. 1, спр, 112, арк. 461.; ЦДАГО України. ф. 1, оп. 20, спр. 2007, арк. 63.

32. ДАЧО. – ф. Р –17, оп. 1, спр. 112, арк. 461 за 1924 р.; ЦДАГО України. – ф. 1, оп 20, спр. 2007, арк. 63, за 1925 р.; ЦДАВО України. – ф. 5, оп. 2, спр. 948, арк. 15, за 1926 р.; ЦДАВО України, ф. 5, оп 3, спр. 1064, арк. 4-9, за 1927 р.; ЦДАВО України. – ф. 5, оп. 3, спр. 116, арк. 114-119, за 1928 р.; Державний архів Миколаївської області (далі – ДАМО) – Ф. Р. 161. Оп. 1. Спр. 573.

33. Голько О. Свідки Єгови — Сибірський маршрут. [Текст] / О. Голько / — Львів: ТОВ Фаворит, 2002. — 201с., С. 194

34. Резолюція ЦК КП(б)У від 30 червня 1928 році «Про релігійний рух та антирелігійну пропаганду» // Про релігію і атеїзм. Збірник документів і матеріалів. – К., 1973. – С. 131-134.

35. Цыпин В.А. История русской церкви. 1917 – 1997. [Текст] / В.А. Цыпин. – М., 1997. – 832 с.

Бублик О.І. Соціально-духовні орієнтації українського общества сквозь призму більшовицького атеїстического учения и политику (20-30-е гг. ХХ ст.).

Статья посвящена сложным процессам взаимоотношений новой, большевистской власти и православной Церкви. Утверждение новой власти происходило путем устранения старых пережитков, в частности старой идеологии, а именно православной Церкви – как оплотом старой, отжившей морали. За столетия существования православия на украинских землях, оно стало духовной основой жизни народа. Поэтому борьба с Церковью была борьбой с духовными истоками, а подчас и самим существованием украинского народа, сопровождавшаяся репрессиями против священнослужителей и верующих.

Ключевые слова: православная Церковь, советская власть, верующие, социалистическое строительство, дехристианизация, дегуманизация, общество.

Bublik O.I. Socio-cultural orientation of Ukrainian society through the prism of the atheistic Bolshevik doctrine and policy (20-30-ies. Twentieth century).

The article is devoted to the complex processes of the new, Bolshevik government's relationship, and the Orthodox Church. Approval of the new government took place by removing old remnants, particularly the old ideology, especially the Orthodox Church – like a stronghold of the old, outmoded morality. Over centuries of Orthodoxy in the Ukrainian area, it has become a spiritual basis in people's life. Therefore, the struggle with the church was a struggle with the spiritual roots, and sometimes even with the existence of the Ukrainian people, it was accompanied by repression against the clergy and religious.

Випуск 35

Key words: *Orthodox Church, the Soviet regime, the religious, the socialist construction, dechristianization, dehumanization, society.*

Рецензент: **Михайлюк В.П.**, док. істор. наук, професор.

Стаття подана
18.03.2012